

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשת כי תשא, תשס"ז
מספר 694

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מיקומו של חטא העגל ומבנה פרשת כי תשא

כשסופרים את שישה עשר הפרקים¹ העוסקים במלאכת המשכן (כה-מ), מגלים שחטא העגל מופיע בדיוק באמצעם (פרקים לב-לד), ונראה שהייתה לתורה כוונה בסידור זה. על פי סדר הפרקים מקבלים מבט התואם את דברי הגמרא הממשילים את חטא העגל ל"כלה המזנה בתוך חופתה" (שבת פח ע"ב). בצד הכרונולוגי הכלה (עם ישראל) זנתה במקום שבו הייתה חופת כבוד ה' ארבעים יום קודם לכן, ובצד הספרותי האירוע אירע במרכזם של הפרקים המתארים את הקמת החופה שלה, אותו בית - משכן שעליו ישכון ענן ה' המחפה רוחנית על עם ישראל.

אמנם יש פרשנים, כרש"י,² הטוענים שחטא העגל קדם לציווי המשכן למשה,³ אך גם על פי דרך זו אפשר לומר שטוב עשתה התורה שלא כתבה את חטא העגל מיד אחרי מתן תורה, אלא בתווך בין פרשיות הציווי לפרשיות הביצוע, ושלושה טעמים לדבר:⁴

ראשית, זיכרון מתן תורה יישאר לדורות כאירוע מושלם וייחודי המופיע בסדרת פרקים בנויה היטב (יט-כד). אילו הופיע חטא העגל מיד לאחר פרקי מתן תורה, היה הדבר מעורר שאלות

¹ אכן, השתמשנו בחלוקה הנוצרית של הפרקים, אך בפועל חלוקה זו התקבלה בכל זאת על ידי הלומדים בכל אתר ואתר. אם נלך לפי חלוקת המסורה (למשל במהדורת קורן) תהיה החלוקה כך: סדר יח-אמצע כד: פרקי הציווי להקמת המשכן. אמצע כד-אמצע כו: פרקי חטא העגל.

² אמצע כו-סוף כט: פרקי הביצוע, ההבאה וההקמה. כך רש"י וספורנו, לא יח על פי תנחומא כי-תשא לא. מעניין שברבים מדפוס רש"י מופיעה בסוגריים הערה המשנה את פירושו. מאמר המבהיר את הדברים יפורסם בע"ה בקרוב.

³ וראו רש"י לג: יא ממנו משתמע מעט אחרת (הדבר תלוי בנוסח הדפוסים). מכל מקום הרא"ם (לא: יח) אומר שכוונת רש"י זהה.

⁴ יש שרצו להסביר שרש"י עצמו סובר שאלמלא חטא העגל לא היה ציווי להקמת משכן, אלא עבודת ה' הייתה אפשרית בכל אתר ואתר. ראיות לזה אפשר להביא מדברי המדרש בשמו"ר לג,ג: "ויקחו לי תרומה" – הה"ד "אני ישנה ולבי ער", אני ישנה ממעשה העגל, ולבי ער והקב"ה מרתיק עלי", הוי "ויקחו לי תרומה". וכן מהתנחומא כי תשא ב: "זה יתנו" – בא וראה חבתן של ישראל שעבירותיהן מביאן לידי מעלות גדולות. ואם עבירותיהן כך, זכיותיהן על אחת כמה וכמה. ואף כאן, מי גרם לשבטים בפרשת שקלים שיתנו כופר נפשותיהן - מעשה העגל, ואם חטאה גדולה שעשו גרמה למצוה ולזכות מצוה שהן עושין על אחת כמה וכמה". ואולם יש להעיר על תפיסה זו שאריכות פרקי המשכן והופעת הביטוי "כאשר צוה ה' את משה" עשרים פעם במהלכם יוצרת אווירה של מהלך מכוון ולא מהלך של "בדיעבד". ראה בעניין זה גם את מאמרו של מנחם בן ישר לפרשת תרומה תשס"ו (דף שבועי מס' 642).

אמוניות על כוחו ואמיתותו של המעמד, שמיד אחריו קורה אירוע המעקף מיסודו את מטרתו של המעמד.⁵

שנית, מסמיכות הפרשיות המקושרות בקשר של ניגוד בין חטא העגל ובין הפכו – משכן ה', עולה מסר דתי. העגל נעשה מתוך אי-ההבנה של עולם הפולחן הראוי מבחינת התורה, והמרתו בפולחן מצרי של זבח הנעשה שלא מתוך התקרבות רוחנית לקב"ה, אלא בכישוף,⁶ בציפייה להנהגת העגל. לעומת זאת, במשכן ה' הנבנה ייעשה הזבח כאות להקרבת ה"עצמי"⁷ מתוקף ההכנעה מול הנהגת הבורא.

שלישית, רצה הקב"ה לעטוף את החטא על ידי קדושת המשכן משני צדיו כדי לבטא בדרך לא מילולית את תגובתו "סלחתי", שאינה מופיעה בפרק הסליחה לאחר החטא (לד),⁸ ולומר: אפילו לחטא כמו חטא העגל יש תשובה המתקבלת!

מכאן יובן מבנה הפרשה כולה.

הפרשה פותחת במניין בני ישראל, שעליו נאמר "לכפר על נפשתיכם" (ל:טו), מאחר שלפי רש"י גם המניין הוא תוצאה של חטא העגל.⁹ אחריו מופיעים ציווי עשיית הכיור (יח), שמן המשחה (כג) והקטורת (לד).

לכאורה היו נושאים אלה צריכים להיות בפרשת 'תרומה' או בפרשת 'תצוה' עם ציווי שאר כלי המשכן, אלא שעל פי דרכנו, אף נושאים אלה שייכים למעטפת הטהרה שנכרכה סביב לחטא העגל.

ברור שמטרת הכיור היא טהרה, וגם לקטורת כוח כזה, ותוכיח עבודת יום הכיפורים שבה מוכנסת הקטורת לפני ולפנים כדי לכפר.¹⁰ גם המשיחה בשמן המשחה היא סוג של טהרה.¹¹ על פי מהלך כולל זה, ברור מבנה המעטפת של הפרשה כולה:

1. תחומי כפרה וטהרה הנעשים ע"י אדם: מגיין העם, כיור, שמן המשחה וקטורת.
2. חטא העגל.
3. תפילות ובקשת סליחה (פרקים לב-לד).
4. פסילת לוחות שניים וחזרה על פרק כג השייך לפרקי מתן תורה, עדות שיש גם כפרה שמימית למעשה העגל.

ובמבט רחב מזה נמצא מבנה הפרשיות עוטף את חטא העגל כך:

1. ציווי המשכן למשה (פרקים כה-לא).
2. חטא העגל ועונשו (לב)
3. תפילות, בקשת סליחה ורמזי סליחה (לב-לד).
4. ציווי המשכן לעם, ביצועו והקמתו (לה-מ).

יוסף פריאל

דוקטורנט במחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

⁵ שלוש הדברות הראשונות עוסקות בייחוד ה' ואיסור עבודה זרה, וגם הפסוק בפרק כ: יט שב להזכיר איסור זה.

⁶ ראו תיאור הכישוף ברש"י לב: ד' על פי תנחומא כי-תשא יט.

⁷ מפורסמים דברי הרמב"ן בהקדמתו לתורת הקרבנות (ויק' א: ט) שהיה ראוי האדם להקריב את עצמו, והקרבתו הוא התחליף.

⁸ רק בחטא המרגלים (במ' יד: כ) נאמר "סלחתי כדברך", אך שם הסליחה מסויגת מאוד, שהרי הפסוק שלאחר מכן פותח בעונש: "כי כל האנשים... וכל מנאצי לא יראוה". במקרה דנן ישנם רק רמזי סליחה כביטוי "וינחם ה'" (לב: יד), יג המידות (לד: ו) וכן הצו למשה לפסול לוחות חדשים (לד: א).

⁹ בפרק ל: טז המסתמך שוב על מדרש תנחומא ט.

¹⁰ וי' טז: יב-טז.

¹¹ בתיאור משיחת הכהנים בתחילת ימי המילואים בויק' פרק ח, מופיע תהליך משיחת הכהן הגדול בסמוך לקרבן החטאת (פס' יב-יד), וכך יש יסוד להנחה זו.

